

foto/Al Vrezec
Višavje Cameron Highlands je znano zlasti po slikovitih čajnih
plantažah, ki so nastale potem, ko so izsekali del višinskega
tropskega deževnega gozda

OPAZOVANJE PTIC V TROPSKEM DEŽEVNEM PRAGOZDU MALEZIJE

Al Vrezec

Malezija je ena izmed držav jugovzhodne Azije in zaobjema južni del Malajskega polotoka ter del otoka Borneo. Leži v tropskem pasu in spada v orientalsko zoogeografsko subregijo. Ima ekvatorialno podnebje, letne temperature se gibljejo med 20 in 32°C. Podnebje je precej vlažno, največ padavin pade med septembrom in januarjem, ko območje preplavi severovzhodni monsun. Malezijo sem obiskal v oktobru in novembru 1999 v okviru absolventskega izleta. Posvetil sem se predvsem opazovanju in popisovanju ptic, vendar kot biološko usmerjen opazovalec narave nisem zanemarjal tudi drugih živalskih in rastlinskih vrst.

Pri pisanju se bom osredotočil le na tropski deževni pragozd, saj je število vrst ptic tu največje, poleg tega je ta tip biotopa v Maleziji najbolj razširjen.

Za tropski deževni pragozd je značilno t.i. vertikalno predeljevanje (zonacija) pasov glede na višino rasti. V teh gozdovih je pet takšnih pasov:

1. emergentni pas (najvišji pas nad glavnim sklopom krošenj, kamor segajo le krošnje nekaterih višjih dreves, kakršno je dipterokarp *Dipterocarpus sp.*);
2. pas krošenj;
3. srednji pas (pas pod krošnjami; debela in krošnje nižjih dreves, zlasti palm);
4. grmovni pas (z običajno gosto razrastjo mladih dreves in bodečih palm ratana *Myrialepis sp.*);
5. pas gozdnih tal (velikost razrasti podrasti je odvisna od količine svetlobe, ki ji uspe prodreti do tega najnižjega pasu; v starejših temačnih gozdovih je zato podrasti malo). V Maleziji se pojavljata dva tipa tropskega deževnega gozda: višinski in nižinski. Razlike se kažejo zlasti v višini dreves, ki so višja v nižinskem gozdu in zrastejo tudi do višine 40 m. V višinskem gozdu so drevesa nižja in tudi sklop krošenj ni tako gost, tako da gozdna tla doseže več svetlobe in je razrast podrasti bujnejša kot v nižinskem gozdu. Zaradi različnih življenjskih možnosti, ki vladajo v teh gozdovih, se glede na tip gozda spreminja tudi živalstvo.

foto/Al Vrežec

Podrasti je v nižinskem tropskem deževnem pragozdu tako malo zaradi majhne količine svetlobe, ki pade na gozdna tla; narodni park Taman Negara

Nižinski tropski deževni pragozd

Paradni tropski deževni pragozd je dipterokarpni gozd v Narodnem parku Taman Negara, za katerega ocenjujejo, da je najstarejši ohranjeni primarni tropski deževni pragozd na svetu. Glede na predeljevanje gozda se razporejajo tudi ptičje vrste. Za emergentni pas (nad 25 m) so značilne zlasti različne vrste ujed in drevesni hudourniki *Hemiprocne longipennis*, ki gnezdijo v krošnjah najvišjih dreves. V pasu krošenj (med 15 in 25 m) se pojavljajo različne sadjejede ptice, na primer kljunorožci, zlasti velerogi dvorožec *Buceros rhinoceros*, ki je tudi v znaku parka Taman Negara. Velerogi dvorožci so ene največjih ptic (zrastejo do 122

foto/Al Vrežec

Zakrinkanemu bulbulu *Pycnonotus goavier* bolj kot gozd ustrezajo grmišča zunaj gozda, zlasti ob rekah

cm) v pragozdu. Značilno zanje je jutranje oglašanje, ki nekako spominja na oglašanje prazgodovinskih pterozavrov, pa tudi v letu se jim zdijo podobni. Pasu krošenj sledi srednji pas (med 5 in 15 m), v katerem se mi je posrečilo opazovati par zelo redkih ognjenih žolb *Reinwardtipicus validus*, ki je obdeloval z ličinkami očitno zelo bogato deblo. Žuželčji svet je namreč v tem pasu zelo pester, od različnih vrst škrlatov do metuljev in orjaških hroščev, kakršen je veliki nosorožec *Oryctes trituberculatus*, bližnji sorodnik našega nosorožca.

Za grmovni pas (med 1 in 5 m) so značilne različne manjše ptice pevke. Z vrstami tu najbolj prednjačijo bulbuli, opazoval sem 9 vrst, najpogostejši je bil zakrinkani bulbul *Pycnonotus goavier*, ki mu bolj kot gozd ustrezajo grmišča zunaj gozda, zlasti ob reki. Pri opazovanju ptic v tem pasu sem se osredotočil na opazovanje ptičjih skupin, ki se pomikajo skozi grmovje in krošnje po gozdu. Te ptičje skupine sestavljajo različne vrste bulbulov, timalij *Malacopteron sp.*, minivetov *Pericrocotus sp.* in nekoliko večje vrste, kakršni sta rdečetrtni trogon *Harpactes duvaucelii* in žličastorepi drongo *Dicrurus paradiseus*. Najnižji pas gozdnih tal poseljujejo vrste, ki se hranijo

foto/Al Vrežec

Argus Argusianus argus, največja vrsta fazana na svetu, je tipična vrsta pasu gozdnih tal v tropskem deževnem pragozdu

predvsem z odpadlim sadjem in nevretenčarji. Takšne so različne vrste kur, najbolj znan je fazan argus *Argusianus argus*, ki je tudi največja vrsta fazana na svetu. Po gozdnih tleh pobirajo hrano tudi nekatere vrste iz višjih pasov, kot na primer smaragdna grlica *Chalcophaps indica*, ki se na tleh zadovolji predvsem z odpadlim sadjem. Gozdna tla so zanimiva tudi glede različnih nevretenčarjev, kakršni so termiti, orjaške mravlje in druge žuželke. Klopov nismo videli, pač pa na obiskovalca prežijo kopenske pijavke *Haemadipsa* sp. Pijavke so zlasti pogoste na gozdnih poteh, kjer njihovega plena, turistov, ne manjka. Pijavke sicer niso prenašalke bolezni in tudi nimajo bolečega ugriza, bolj je moteče to, da "žrtvi" zaradi vbrizganega antikoagulansa iz vbodne rane še kak dan teče kri. Pred pijavkami se lahko najuspešneje zavarujemo s proti-pijavčnimi nogavicami, narejenimi iz gosto tkanega platna, ki ga pijavka ne more predreti.

Najbolj je gozd živahen v večernem in jutranjem času. To lahko doživimo le, če v gozdu preživimo noč. V parku so na več lokacijah postavili opazovalnice, v katerih so urejena tudi ležišča. Stvar je sicer malce avanturistična, vendar kljub

temu vredna obiska. Večer so nam najprej popestrili plazilci, zlasti kače. V tropskem deževnem pragozdu so pogoste nekatere drevesne vrste kač. Srečali smo se z manjšo in nenevarno rajsko goževko *Chrysopelea paradisi*, bolj razburljivo je bilo srečanje z rahlo strupeno in okoli 2 m dolgo rdečo mačjo kačo *Boiga nigriceps*. Nesrečnica se je

foto/Al Vrežec

Samica javanskega makaka *Macaca fascicularis* z mladičem

srečala iz oči v oči z eno izmed udeleženk in povzročila splošen preplah, ko je po opazovalnici oprezala za gekoni, svojim najljubšim plenom. Gekoni so lahko v tropskem gozdu tudi precej veliki, saj so nekateri izmed njih, npr.

foto/Al Vrežec

Vrčnica *Nepenthes* sp. je mesojeda rastlina, ki ima del lista preobražen v vrček, v katerega lovi neprevidne žuželke

gozdni gekon *Gekko smithi*, prave male pošasti in zrastejo tudi do 30 cm. Večer v gozdu zaključijo glasno gruljenje golobov velikih treronov *Treron capellei*. Noč pa še zdaleč ni tiha, saj se brnenje škržatov, cvrčanje kobilic, regljanje žab, cmokanje gekonov, cviljenje netopirjev, skovikanje sov in oglašanje podhujk zlija v prečudovito harmonijo glasov tropskega deževnega gozda. Navidezno spokojnost noči je okoli polnoči prekinilo glasno čofotanje pod opazovalnico. Upali smo, da gre za vrsto, ki smo jo tisto noč najbolj pričakovali, indijskega tapirja *Tapirus indicus*. In res smo z baterijo obsvetlili prvega od štirih tapirjev, ki smo jih tiste noči opazovali med prehranjevanjem v močvirju pod opazovalnico. Jutro v gozdu oznanila petje belorokih gibbonov *Hylobates lar* in oglašanje velerogih dvorožcev *Buceros rhinoceros*, ki jim potem sledijo še druge ptice.

Sicer je življenje pestro tudi ob rekah, zlasti ob veliki reki Tembeling, ki teče skozi park Taman Negara. Sem prihajajo različne vrste iz gozda, npr. kostanjevoglavi vilorepec *Enicurus ruficapillus*, reka pa je zanimiva tudi za različne selivce, zlasti žužkojede, saj je mrčesa na pretek. Ob reki Tembeling sem opazoval tri vrste verjetno prezimujočih lastovk: kmečko lastovko *Hirundo rustica*, pacifiško lastovko *H. tahitica* in breguljko *Riparia riparia*. Reke so tudi idealno mesto za opazovanje ribojedih orlov

Ichthyophaga ichthyaetus, ki jih ponoči na ribjih loviščih zamenja malajska ribja uharica *Ketupa ketupu*. Rečni breg je bogato prehranjevališče tudi za nekatere druge živali. Vodni varani *Varanus salvator* ob rekah stikajo za poginulimi ribami, s plodovi obložena drevesa so raj za javanske makake *Macaca fascicularis*, ki živijo v manjših tropih. Dodaten vir hrane za makake so tudi turistična naselja, ki so se jih te opice naučile dobro izkoriščati.

Okolico parka pokrivajo sekundarni tropski gozd ter plantaže kavčukovih dreves in oljnih palm. Opazovanje ptic je tu zaradi odprtosti terena precej olajšano. Območje je zanimivo zaradi velikega števila različnih vrst kukavic iz rodu malkoj *Phaenicochalcus* sp. Izjema med njimi je oranžna malkoja *Phaenicochalcus chlorophaeus* z izraženo spolno dvoličnostjo. Samec je enotno oranžen s temnim repom, samica ima sivo glavo in oranžen rep. Prav nenavadno je opazovanje nekaterih vrst, ki jih pri nas poznamo kot ptice kletk. Šele tu človek spozna, da je svoboda teh ptic v njihovem naravnem habitatu zares brezmejnja in da so njihovi jetniški sorodniki le bled izraz tistega, kar te ptice v naravi resnično so. Te misli so se mi utrnile ob pogledu na majno beo *Gracula religiosa*, ki je glasno žvižgala na vrhu prek 20 m visokega drevesa dipterokarpa *Dipterocarpus* sp., in na jatice muškatnih galebčkov *Lonchura punctulata*, ki so razposajeno švigali med grmovjem in travnimi bilkami.

Posebno doživetje je nočni obisk plantaž oljnih palm. Nočni izleti so organizirani in jih turistom ponujajo kot nočni safari. Turiste naložijo na tovornjak in z močnimi reflektorji osvetljujejo živali, ki se ponoči potikajo po plantažah.

foto/Al Vrežec

Gozdni gekon *Gekko smithi* je prava mala pošast, saj zraste tudi do 30 cm v dolžino

Poznavanje vrst, kar se vodnikov tiče, je bolj pičlo. Imeli smo srečo, da smo naleteli na lokalnega ornitologa Akija, ki nam je razkazal nočni svet plantaž. Počasna vožnja in prečesavanje okolice s svetlobnim snopom reflektorja odkrije marsikatero zanimivo nočno žival, zlasti različne

plenilce, ki so jih v nasade oljnih palm privabile številne podgane (*Rattus rattus*, *R. tiomanicus*), kar smo pozneje ugotovili iz najdenih izbljuvkov pegaste sove *Tyto alba*. Poleg pegaste sove na plantažah pleni tudi kot kozača velika rjava sova *Strix leptogrammica*. Poleg sov ponoči love svoj plen številne bengalske mačke *Felis bengalensis*.

Višinski tropski deževni gozd

Višinski tropski deževni gozd smo obiskali na dveh lokacijah: Fraser's Hill (okoli 1300 m n.v.), ki je priljubljena ornitološka točka, in Cameron Highlands (okoli 1500 m n.v.), višavje, ki je znano zlasti po čajnih plantažah.

Obe območji ležita v gorski verigi Titiwangsa. Ker območje leži v tropskem pasu, so tudi vrhovi teh gora poraščeni z gozdom. Gorati predeli Malezije so pomembno endemitsko območje. V Maleziji živijo tri endemične vrste ptic, katerih areal je omejen večinoma le na zgoraj omenjeno gorsko verigo. V višavju Cameron Highlands sem videl dve: fazana gorskega pavovca *Polyplectron inopinatum* in malajskega drozga *Myiophonus robinsoni*. Prvi se zadržuje v gozdu, drugi pa ob vodah, zlasti potokih in rekah.

Tudi v višinskem tropskem gozdu je opaziti vertikalno predeljevanje, ki pa je zaradi nižje rasti dreves nekoliko manj opazno. Za pas nad krošnjami so najbolj značilne ujede, zlasti črni orel *Ictinaetus malayensis*, ki je v goratih predelih pogost. V pasu krošenj tudi tu živijo kljunorožci. V Fraser's Hillu se mi je posrečilo videti redkega čeladarja *Rhinoplax vigil*, ki je tudi največja vrsta kljunorožca (zraste do 127 cm) v Maleziji.

Srednji in grmovni pas sta vsaj glede ptic večinoma združena, pogosti so različni epifiti (na drevesih rastoče rastline), ki so odvisni bolj ali manj le od padavinske vode. Čeprav epifiti uspevajo tudi v nižinskem tropskem gozdu, so v višinskem gozdu zaradi nižje rasti dreves bolj opazni in dostopni. Najpogostejše epifitske rastline so lišaji, mahovi, praproti in različne vrste orhidej. Epifitsko žive tudi nekatere mesojede rastline, ki si svojo prehrano dopolnjujejo s prebavo ujetih žuželk. V Maleziji so najbolj znane vrčnice *Nepenthes* sp., ki svoj plen - žuželke, večinoma mravlje - lovijo v posebne vrčke, ki so preobraženi deli listov. V vrčkih je voda, v katero rastlina izloči prebavne encime. Vrčki so lahko tudi življenjsko okolje nekaterih

foto/Al Vrežec

Srednji pas pod krošnjami in grmovni pas sta v višinskem tropskem deževnem gozdu združena predvsem zaradi nižje rasti dreves, bolje so tu opazne različne epifitske rastline

simbiotskih ali komenzalnih živali. Tako lahko v njih najdemo ličinke komarjev, gliste, paglavce žab in celo rakovico *Geosesarma malayanum*, ki so jo odkrili šele pred kratkim. Tudi v višinskem gozdu so ptice pogosto v skupinah, katerih vrstna sestava je drugačna kot v nižinskem gozdu. V skupinah se pogosto pojavljajo modri breglez *Sitta azurea*, belogri pahljačar *Rhipidura albicollis*, velika niltava *Niltava grandis*, kostanjevoglav listničar *Seicercus montis*, fulvete *Alcippe* sp., šojarji *Garrulax* sp. in zlata timalija *Stachyris chrysea*, jatam pogosto sledita zelena sraka *Cissa chinensis* in nitorepi drongo *Dicrurus remifer*.

Pas gozdnih tal daje zavetje različnim kuram, sicer pa je to tudi lovni habitat ovratniške sovice *Glaucidium brodiei*. Sovico sem v popoldanskem času zalotil na eni izmed gozdnih poti na Fraser's Hillu, ko se je hranila z uplenjenim malim podganjim ježem *Hylomys suilis*, ki je približno tako velik kot sama ovratniška sovica. Gozdna tla so prebivališče mnogih vrst žuželk, za katerimi stikajo prek 20 cm velike orjaške krastače *Bufo asper*, v zemeljskih luknjah pa nanje preže nočno aktivni pajki tarantele, ki zrastejo tudi do 10 cm.

Pstice so v gorah razširjene glede na višinske pasove. S tega stališča je zanimiva visokogorska avifauna na gori Gunung Brinchang (2000 m n.v.) v višavju Cameron Highlands. Kot že rečeno, se gozd v Maleziji razrašča do vrha gora, zato je visokogorska avifauna drugačnega tipa kot v Alpah ali na Himalaji, kjer se življenjske razmere nad gozdno mejo popolnoma spremenijo. Visokogorske ptice v Maleziji so pravzaprav gozdne. Tipično visokogorsko vrsto, par modrega muharja *Ficedula hyperythra*, sem opazoval pod samim vrhom Gunung Brinchanga. Zlatogri bradač

Megalaima franklinii je vezan le na višinske tropske gozdove. Je sadjejed in se zadržuje predvsem v krošnjah, tako da ga pogosteje slišimo kot vidimo. Ptice pevke tudi v višjih legah oblikujejo manjše skupine, le da so nekaterim običajnim vrstam tu primešane še visokogorske, na primer kostanjevorepi šojček *Minla strigula*.

Naselja v tem višinskem pasu, kot sta Bukit Fraser (Fraser's Hill) in Tanah Rata (Cameron Highlands), so prepredena s parki, vrtovi in golfišči. Opazovanje ptic na odprtih površinah je v tropih seveda neprimerno lažje in tudi tu je ptic veliko. Bogateje je tu zastopana družina timalij *Timaliidae*, ki v Maleziji nekako zamenjuje naše penice in drozge. V parkih so pogosti predstavniki te družine pisani srebrnouhi slavčki *Leiothrix argentauris*. Cvetoči grmi in drevesa morajo biti deležni posebne ornitologove pozornosti, saj se na njih prehranjujejo mnogi pisani

foto/Al Vrežec

Modroperuta pita *Pitta moluccensis*, ki je okrevala v izobraževalnem centru WWF Malezija (Bukit Fraser) po trčenju v okensko šipo

medosesi, kakršen je rdeči medosesi *Aethopyga siparaja*, največji med njimi je oranžnonogi pajkar *Arachnothera magna*. Na odprtih površinah, kot so golfišča in parki, so pogoste ostrožne cipe *Anthus novaeseelandiae*, ki so v Evropi zelo redke gostje. Tukaj se na prezimovanju ustavljajo tudi prišleki s severa, npr. sibirski srakoper *Lanius cristatus*.

V Bukit Fraserju ima svoj izobraževalni center WWF Malezija. Ukvarjajo se predvsem z izobraževanjem in osveščanjem mladine o pomenu ohranjanja gozda in o živih bitjih v gozdu. V centru vodijo tudi knjigo o najdenih poškodovanih ali mrtvih pticah na območju Fraser's Hilla. Število najdenih ptic v letu ni veliko, zanimivo je, da so najpomembnejši vzroki poškodb trki v stekla. Med najdenimi pticami je presenetljivo največ modroperutih pit *Pitta moluccensis*. Eno izmed njih so prinesli v center ravno v času našega obiska; zaletela se je bila v okno in potem v centru okrevala. Zanimivo je, da ta sicer plašna ptica v

nevarnosti zavzame strašilno držo, tako da razširi peruti, na katerih ima značilen črno-belo-modri vzorec, pri čemer se modra barva fluorescentno sveti.

Kot je mogoče razbrati iz zgoraj zapisanega, je Malezija predvsem gozdna dežela, pri čemer ji tropske razmere omogočajo, da se gozd razrašča od morja do najvišjih vrhov. Malezija je dokaz, da je kljub hitremu modernemu razvoju možno tudi sožitje z naravo, predvsem skozi velike komplekse ohranjenega naravnega okolja, ki omogočajo preživetje tudi takšnim živalim, kakršni so tiger *Panthera tigris*, sumatranski nosorog *Dicerorhinus sumatrensis* in malezijski slon *Elephas maximus hirsutus*. Turizem je usmerjen predvsem v t.i. ekološki ali naravoslovni turizem, lovskega turizma pa ni. Malezijski naravovarstveniki se ukvarjajo z najrazličnejšimi akcijami, ki pomagajo preživeti nekaterim svetovno ogroženim živalskim vrstam: skrb za zarod morskih želv, naselitev redkih in ogroženih vrst (npr. projekt naselitve belega nesita *Mycteria cinerea* v naravnem parku Kuala Selangor), izobraževanje domačinov in turistov (ptičje tekme, opozarjanje pri potapljanju med krhkim koralnimi grebeni) in boj proti krivolovcem za ohranitev sumatranskega nosoroga, ki je gotovo najtežavnejša akcija. V Maleziji potekajo tudi mednarodni raziskovalni projekti, enega takšnih so imeli ob koncu 80. let v državnem parku Endau-Rompin, leta 1999 je bila Malezija gostiteljica mednarodne konference o življenju ptic.

Zanimiva naravovarstvena akcija v mnogih malezijskih krajih (Kuala Selangor, Taman Negara, Fraser's Hill) so ptičje tekme, na katerih opazovalci tekmujejo, kdo bo v enem dnevu na nekem območju opazil več vrst ptic. Tekma se je izkazala za zelo uspešno tako v poučnem kot naravovarstvenem smislu, predvsem kot popularizacija ornitologije in varstva narave. Morda bi takšno ptičjo tekmo lahko izpeljali tudi v Sloveniji. ■ ■ ■

Literatura:

- Bransbury, J. (1993): A Birdwatcher's Guide to Malaysia. Waymark Publishing, Singapore.
 Cox, M. J., P. P. van Dijk, J. Nabhitabhata in K. Thirakhupt (1998): A Photographic Guide to Snakes and other Reptiles of Peninsular Malaysia, Singapore and Thailand. New Holland Publishers (UK) Ltd., London, Singapore.
 Jeyarajasingam, A. in A. Pearson (1999): The Birds of West Malaysia and Singapore. Oxford University Press, Oxford, New York.
 Madoc, G. C. (1992): An Introduction to Malayan Birds. The Malayan Nature Society, Kuala Lumpur.
 Payne, J. in C. M. Francis (1998): A Field Guide to the Mammals of Borneo. The Sabah Society, Kota Kinabalu.
 Rubeli, K. (1994): Tropical Rain Forest in South-East Asia. Tropical Press Sdn. Bhd., Kuala Lumpur.
 Seppings, B. (ed.) (1998): Checklist of Birds, Fraser's Hill, WWF Malaysia, Fraser's Hill.
 Soepadmo, E. (ed.) (1998): The Encyclopedia of Malaysia, Vol. 2, Plants. Archipelago Press, Singapore, Kuala Lumpur.